

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV VÄST RAPPORT 2000:17

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

Järnålderslämningar i Åsby, Derome

Halland, Varbergs kommun, Ås socken, RAÄ 160

Carina Bramstång

UV VÄST RAPPORT 2000:17

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

Järnålderslämningar i Åsby, Derome

Halland, Varbergs kommun, Ås socken, RAÄ 160

Carina Bramstång

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar
UV Väst
Nygatan 11,
434 23 Kungsbacka
Tel. 0300-339 00
Fax 0300-339 01
www.raa.se

Bildredigering Anders Andersson

Layout Lena Troedson

Tryck/Utskrift Pennon, Göteborg, 2000

Framsida Ett fotografi över schaktet som grävdes genom bunnen.

De större stenarna som syns i schaktet utgör väggen på brunnen.

Ola Kadefors grävde. Fotografi mot nordnordväst av Carina Bramstång.

Kartor ur allmänt kartmaterial,

© Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3.

© 2000 Riksantikvarieämbetet

UV Väst Rapport 2000:17

ISSN 1404-2029

Innehåll

Inledning	7
Fornlämningar i området	7
Undersökningens resultat	7
Brunn	9
Bedömning	12
Referenser	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Bilaga 1. Anläggningslista	13
Bilaga 2. Fyndlista	14
Figurförteckning	15

Fig. 1. Ås socken är belägen vid Viskadalens mynning i Varbergs kommun.

Inledning

På uppdrag av länsstyrelsen har Riksantikvarieämbetet UV Väst utfört en arkeologisk undersökning under två dagar på fastigheten Åsby 6:54. Fastigheten ingår i ett villaområde beläget inom fornlämning Raä 160. Fornlämningen är sedan tidigare registrerad som en järnåldersboplats och delundersöktes år 1996 (Bramstång 1997:25).

När vi nu kom till platsen var villatomten redan avbanad med schaktmaskin och flera arkeologiska lämningar var synliga i ytan. Den avschaktade ytan var uppkörd av traktorgrävare med gaffelskopa varför flertalet av de anläggningar som kunde skönjas var skadade och sönderkörda.

Fornlämningar i området

Fornlämning 160 påträffades år 1996 då en gång och cykelväg byggdes genom Derome samhälle. Endast en bråkdel av den förmodade totala boplatstyten undersöktes då utmed väg 854 och daterades preliminärt till sen järnålder utifrån keramikskärvor. Det antogs då att boplatsens utsträckning fortsatte i söder. Boplatsen ligger ur bosättningssynpunkt mycket strategiskt strax norr och nordöst om Ås kyrka i en rik järnåldersmiljö (Bramstång 1997:25).

Ett flertal gravar återfinns i området varav en del är undersökta. Resterna av *Gävehögen* undersöktes och borttogs år 1975. Åtta kilo brända ben, bronsbeslag, glasbägare, spelbrickor, hornkammar och skifferbrynen tillvaratogs från graven (Augustsson 1976). Redan i början av 1950-talet påträffades en grav strax intill Gävehögen. Här tillvaratogs en gravurna med ben, tillsammans med några större ca 1,5 m stora stenar. Återstoden av denna lämning undersöktes i samband med att sågverket på Ås utvidgades år 1990. Den bedömdes då utgöra en sista rest av ett stort järnåldersgravfält med resta stenar och stensättningar. Gravfältet förmodas ha tillhört en yngre järnåldersgård på Åsby, vilken kan vara ursprunget till den kungsgård som på 1200-talet ska ha donerats till Ås kloster av Valdemar II enligt kung Valdemars jordebok (Gerdin 1990, delvis efter Sandklef 1970).

Nära Ås kyrka finns också en källa, Kungskällan (Raä 25), med en sägen-tradition knuten till den danske 1200-talskungen Valdemar. Tre väghållningsstenar, Raä 139 och 140, visar att en äldre vägsträckning gått alldeles intill kyrkan.

Undersökningens resultat

Som tidigare nämnts var den avschaktade ytan uppkörd av traktorgrävare med gaffelskopa och flertalet av de anläggningar som kunde skönjas var förstörda och sönderkörda. Någon avbaning med maskin för att få fram en plan schaktnivå och lättare kunna se anläggningsrester fanns det ej utrymme till. Endast de lämningar som kunde iakttas och rensas fram för hand grävdes och dokumenterades. Anläggningarna var genomgående grunda, förutom en brunn (A9) och en härd (A8).

Viss tid lades på att få fram eventuella stolphålsrader som skulle kunna bilda rester efter husplaner. Några egentliga stolphålsrader påträffades aldrig, däremot kan de stolphål som iakttogs mycket väl ha burit upp stolpar i en byggnadskonstruktion.

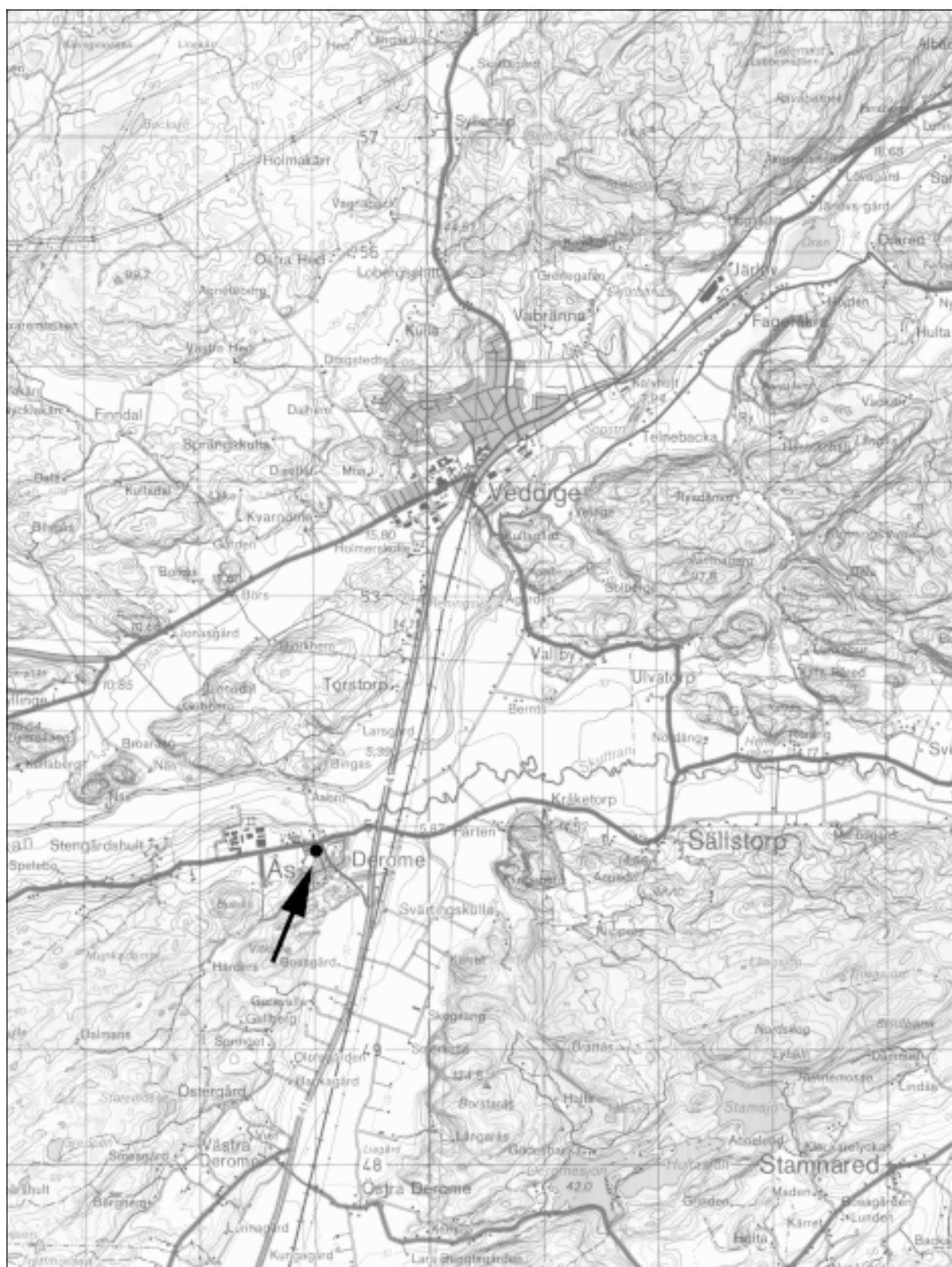

Fig. 2. Utsnitt ur Topografiska kartan, blad 6B SO, med undersökningsplatsen markerad. Skala 1:50 000.
Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2000-09-18.

Sammanlagt undersöktes 13 stolphål och 2 rännor på den yta som var sönderkörd. Byggnadskonstruktioner kunde som sagt anas men ej tydas. På en del av villatomten, i den sydöstra kanten, var ytan mindre åtgången. Här dokumenterades 3 härdar, gropar och en stor brunn.

Sammanlagt fyra kolprover togs i olika anläggningar; A14, A15, A17 och A9:2.

Brunn

Den största anläggningen mätte 6,5×5,5 meter vid den yttre kanten och framstod som en stor mörkfärgning. En inre begränsning syntes vid rensning av ytan och mätte ca 3×3 meter. Denna inre begränsning kantades av större stenar under mark. Ett 0,5–0,6 meter brett schakt grävdes genom anläggningen i nord-sydlig riktning. Det egentliga djupet nåddes aldrig då anlägg-

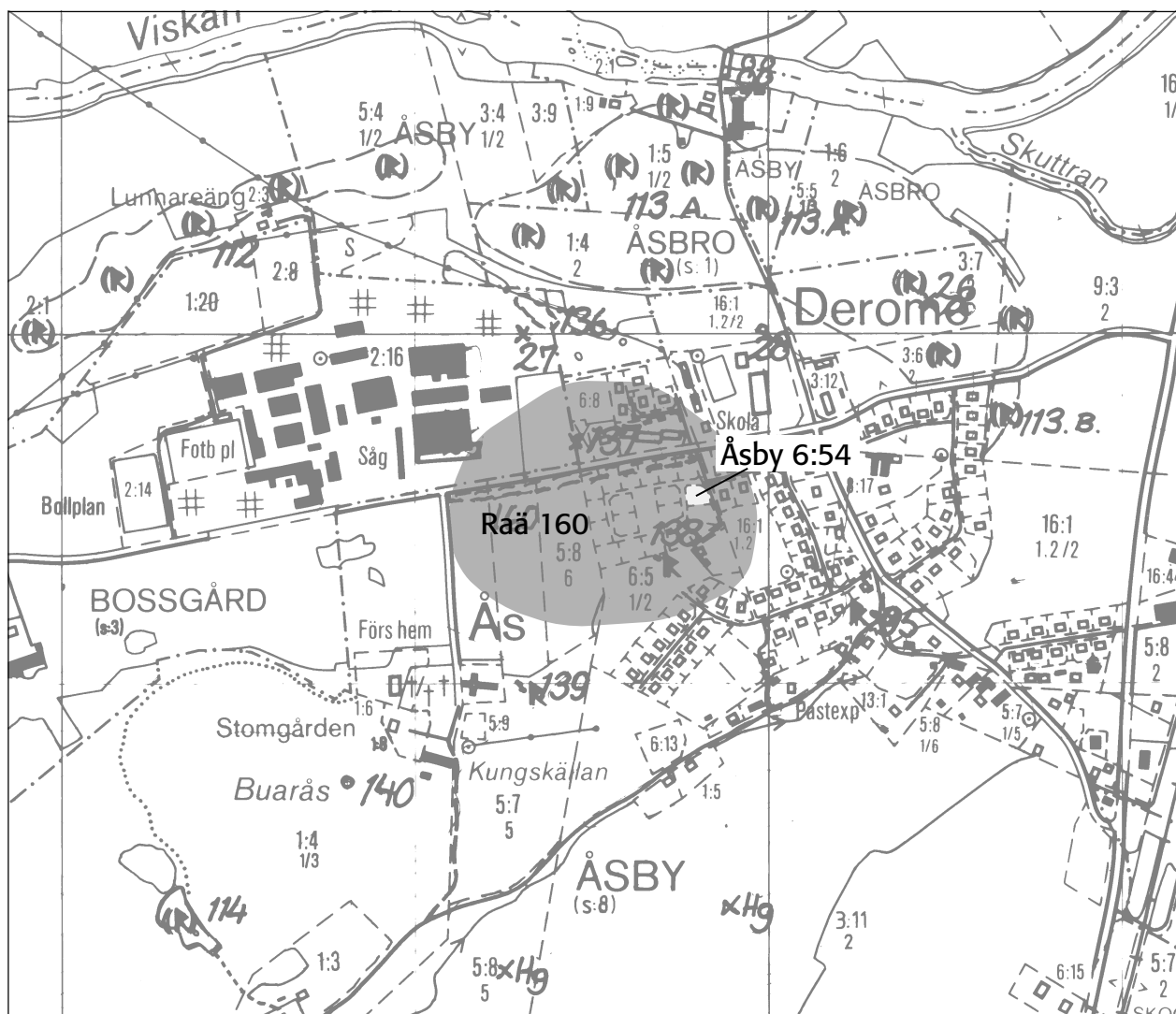

Fig. 3. Undersökningsplatsen Åsby 6:54 ingår i fornlämnning 160, vars omfattning och utbredning är något osäker. Markerat på Ekonomiska kartan, blad 6B 0b. Skala 1:10 000. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2000-09-18.

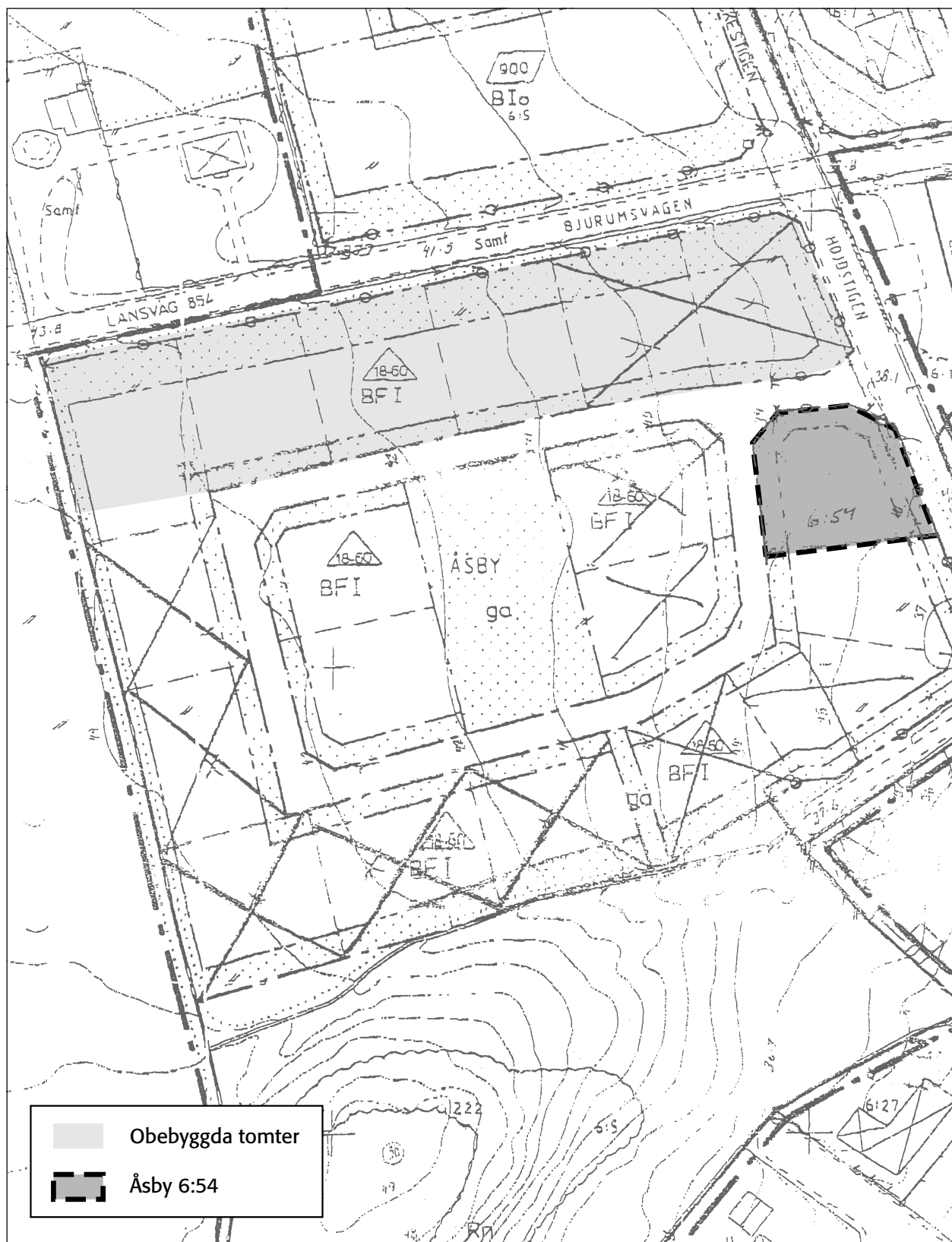

Fig. 4. Villaområdet expanderar på Åsby och ytterligare exploateringar är att vänta inom kort. Åsby 6:54 är markerat på kommunens arbetskarta. Skrafferingen markerar ännu ej bebyggda villatomter. Hela området ingår i fornlämning 160 – en järnåldersboplatz.

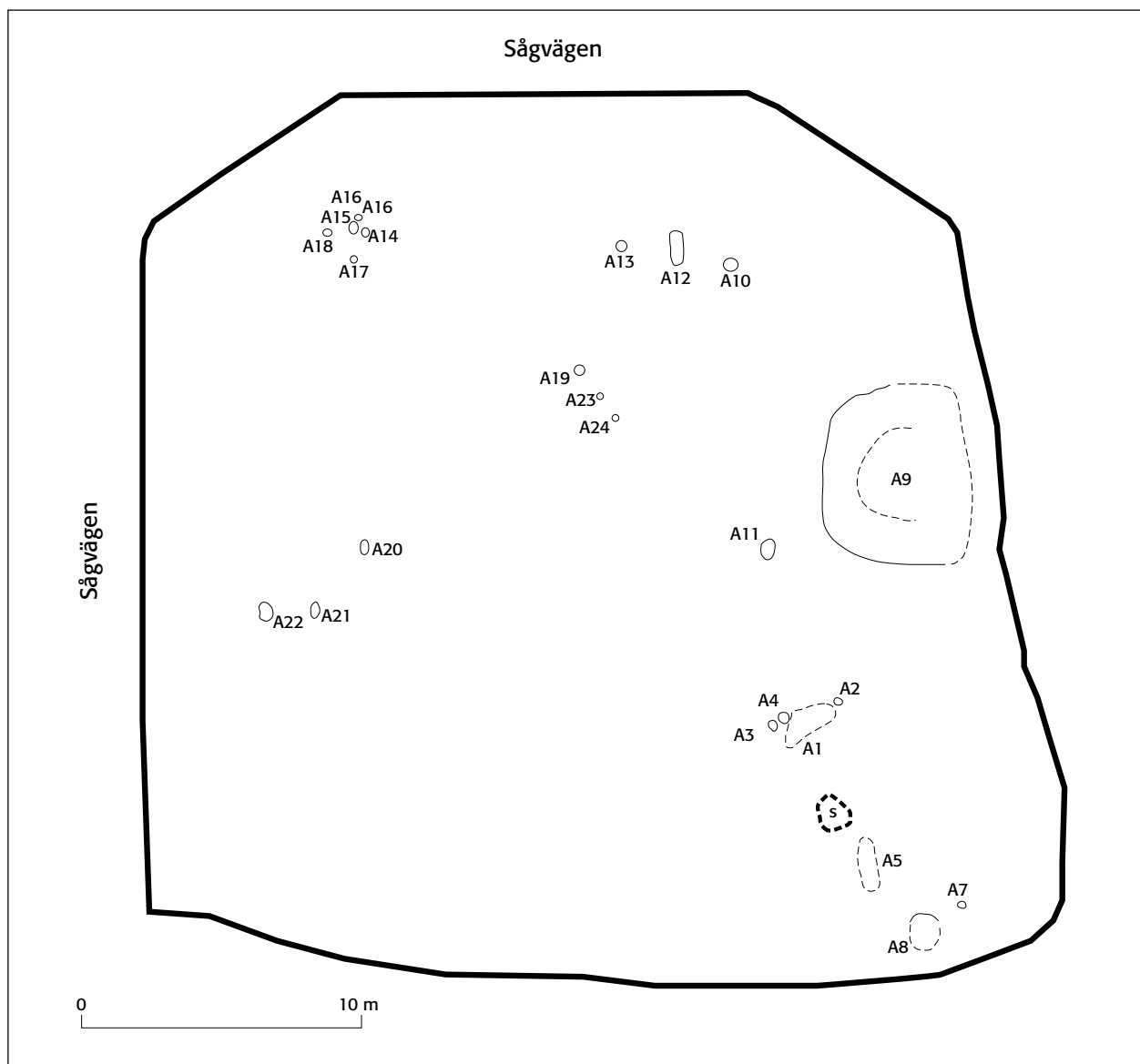

Fig. 5. Planritning över den schaktade villatomten. Teckning Anders Andersson.

ningen visade sig vara djup och vattenfylldes omedelbart. Fyllningen bestod av fyra lager mer eller mindre humös sand (se fig. 6). Lager två och tre innehöll en hel del skörbränd sten. De fynd som tillvaratogs i anläggningen framkom i lager 1 och 2. I lager 1 fanns slagen flinta, kvarts, keramik och bränd lera. I lager 2 fanns en slipad egg från en lihultyxa, slagg, slagen flinta och kvarts, bränd lera och keramik. Keramikskärvorna var från minst två olika sorters kärl, en finmagrad tunn, svart och hårt bränd keramik, och en med grovare magring och tjockare bukvägg.

Anläggningen tolkades som en brunn med tanke på dels de stora stenarna som kantade den inre delen, och dels djupet på anläggningen och den omedelbara vattentillförseln. Den inre delen av anläggningen skulle då ha utgjort själva brunnen. Den yttre delen var resten av en grund yttre nergrävning, vars yta förmodligen trampats vid användning så att ett kulturlager bildats som följd av detta.

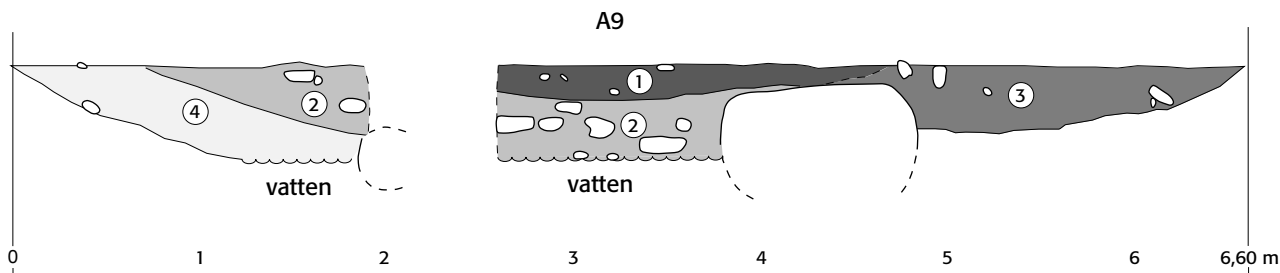

Fig. 6. Brunnen, A9 i profil. 1. Grå flammig sand. 2. Grå homogen sand. 3. Svart-grå, svagt mjällig homogen sand. 4. Grå-brun flammig sand (enstaka stänk med lera).

Bedömning

Raä UV Väst avslutade undersökningen efter två dagar i fält då villabyggnationen skulle fortsätta. Framtida ingrepp inom fornlämning 160 kräver dock antikvarisk medverkan och dokumentation. Ytterligare exploateringar inom fornlämningsområdet är att vänta inom kort. Därför bör en förundersökning, som omfattar ännu ej exploaterade delar, göras snarast. De fynd som tillvaratogs – keramik, bränd lera och harts – samt de anläggningstyper som undersöktes överensstämmer väl med en datering till järnålder.

Referenser

- Augustsson, K. 1976. *Gävehögen i Ås socken*. Halland.
 Bramstång, C. 1997. Härdar, ugnar och andra bakverk. *Arkeologiska resultat UV Väst Rapport 1997:25*. ISSN 1104-8069.
 Gerdin, A-L. 1994. Gravfältet vid Åsby - ett Kungälev i halland. *Arkeologiska resultat UV Väst Rapport 1994:43*. ISSN 1104-8069.
 Sandklef, A. 1970. *Halländska gods och gårdar på 1200-talet*. Översikt och nya synpunkter. Halland.

Tekniska och administrativa uppgifter

- Riksantikvarieämbetets dnr:* 423-2921-1999.
Länstyrelsens dnr och datum för beslutet: Finns ej.
Projektnummer: 1310157.
Undersökningstid: 11-15 juni 1999.
Projektgrupp: Carina Bramstång.
Exploateringsyta: ca 1225 m² (villatomt på Åsby 6:54).
Undersökt yta: ca 1225 m².
Läge: Ekonomiska kartan, blad 6B 0h, 2 oktober 1989, x 6350,77 y 1288,85.
Koordinatsystem: rikets.
Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn: x 6350,75 y 1288,84.
Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: 1 planritning i skala 1:100, 1 profilritning i skala 1:20.
Fynd: fynd med Fnr 1-23.

Bilaga 1. Anläggningslista

Anl. 1

Kulturlager. Storlek: 1,7×0,8m. 0,13 m djup. Ojämn botten. Fyllning: humös sand, sot, kolfragment. Fynd: harts, keramik.

Anl. 2

Stolphål? Storlek: 0,18m i diam. 0,08 m djup. Fyllning: humös sand, kol. Fynd: Fragm. Br. lera.

Anl. 3

Stolphål?/Grop. Storlek: 0,23 m i diam. 0,04 m djup. Fyllning: humös sand, enstaka kolfragm.

Anl. 4

Grop. Storlek: 0,37 m. 0,04 m djup. Fyllning: humös sand, enstaka kolfragm.

Anl. 5 och 6

Härd. Storlek: 1,9×0,7 m. 0,1–0,19 m djup. Fyllning: sot, kol, aska, skörbr. sten i sand. Två härdar omlott/på varann., svåra att separera (två eldningstillfällen).

Anl. 7

Grop. Storlek: 0,25×0,15m. 0,06 m djup. Fyllning: humös sand. Osäker! Kan vara djurgång.

Anl. 8

Härd. Storlek: 1m i diam. 0,21 m djup. Fyllning: humös sand, sot, aska, kol och skörbr. sten.

Anl. 9

Brunn. Storlek: 6,5×5,5 m. yttre begränsning. 3 m i diam. inre begränsning. Djupet nåddes aldrig. Fyllning: Fyra lager mer eller mindre humös sand. Rikligt med skörbr. sten. Stora stenar ligger som en begränsning mellan yttre och inre kant. Fynd: keramik, bränd lera, slagen flinta och kvarts, eggen från en slipad bergartsyxa av lihulttyp och en slipsten eller malsten i bergart.

Anl. 10

Grop. Storlek: 0,4 m i diam. 0,09 m djup. Fyllning: humös sand .

Anl. 11

Härd. Storlek: 0,8×0,6 m. 0,11 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol och skörbr. sten.

Anl. 12

Ränna? Storlek: 1,2×0,4 m. 0,21 m djup. Fyllning: humös sand, enstaka kol fragm.

Anl. 13

Stolphål. Storlek: 0,3 m i diam. 0,21 m djup. Fyllning: humös sand.

Anl. 14

Stolphål. Storlek: 0,3×0,25 m. 0,15 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol. Fynd: slagen flinta.

Anl. 15

Stolphål. Storlek: 0,33 m. 0,16 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol.

Anl. 16

Stolphål. Storlek: 0,22 m. 0,09 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol.

Anl. 17

Stolphål? Storlek: 0,22 m. 0,05 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol.

Anl. 18

Stolphål? Storlek: 0,2 m. 0,04 m djup. Fyllning: humös sand.

Anl. 19

Stolphål. Storlek: 0,4 m i diam. 0,1 m djup. Fyllning: humös sand. Fynd: slagen flinta.

Anl. 20

Stolphål. Storlek: 0,5×0,3 m. 0,11 m djup. Fyllning: humös sand. Fynd: bränd lera.

Anl. 21

Ränna? Storlek: 0,6×0,3 m. 0,05 m djup. Fyllning: humös sand. Fynd: slagen flinta och bränd lera.

Anl. 22

Grop. Storlek: 0,7 m i diam. 0,15 m djup. Fyllning: humös sand, sot och kol.

Anl. 23

Stolphål. Storlek: 0,2 m. 0,15 m djup. Fyllning: humös sand.

Anl. 24

Stolphål. Storlek: 0,18 m i diam. 0,05 m djup. Fyllning: humös sand.

Bilaga 2. Fyndlista

<i>Fnr</i>	<i>Anl.nr</i>	<i>Typ</i>	<i>Anm.</i>
1	1	Harts	
2	1	Keramik	Mynningsbit
3	8	Keramik	
4	14	Flinta	Avslag
5	18	Br. lera	
6	19	Flinta	Öv. slagen
7	20	Br. lera	
8	21	Br. lera	
9	21	Flinta	Avslag
10	9:1	Keramik	:1=Lager 1
11	9:1	Del lihultyxa	Eggdelen, slipad i eggen
12	9:1	Flinta	Avslag
13	9:1	Flinta	Spånfragm.
14	9:1	Kvarts	1 delvis slipad
15	9:1	Br. lera	(Keramik?)
16	9:1	Keramik	Svart, mellangrov magring, <1 cm tjock, 1 mynningsdel, hårt bränd
17	9:1	Keramik	Mellangrov magring, >1 cm tjock, bruna utsidor
18	9:1	Keramik	Fin magring, tunn keramik 2–4 mm. Svart på utsidan. Polarad?.
19	9:2	Flinta	Öv. Kärna. :2= lager 2
20	9:2	Kvarts	Slagen, ev. 1 kärna
21	9:2	Keramik	Mellangrov magring. Ca 0,8 cm tjock upptill, 1,2 cm i botten. Hank i två delar
22	9:2	Keramik	
23	9:2	Br. lera	

Figurförteckning

<i>Fig. 1. Ås socken är belägen vid Viskadalens mynning i Varbergs kommun.</i>	<i>6</i>
<i>Fig. 2. Utsnitt ur Topografiska kartan, blad 6B SO, med undersökningsplatsen markerad. Skala 1:50 000. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2000-09-18.</i>	<i>8</i>
<i>Fig. 3. Undersökningsplatsen Åsby 6:54 ingår i fornlämning 160, vars omfattning och utbredning är något osäker. Markerat på Ekonomiska kartan, blad 6B 0h. Skala 1:10 000. Godkänd från sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2000-09-18.</i>	<i>9</i>
<i>Fig. 4. Villaområdet expanderar på Åsby och ytterligare exploateringar är att vänta inom kort. Åsby 6:54 är markerat på kommunens arbetskarta. Skrafferingen markerar ännu ej bebyggda villatomter. Hela området ingår i fornlämning 160 – en järnåldersboplats.</i>	<i>10</i>
<i>Fig. 5. Planritning över den schaktade villatomten. Teckning Anders Andersson.</i>	<i>11</i>
<i>Fig. 6. Brunnen, A9 i profil. 1. Grå flammig sand. 2. Grå homogen sand. 3. Svart-grå, svagt mjällig homogen sand. 4. Grå-brun flammig sand (enstaka stänk med lera).</i>	<i>12</i>

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

ISSN 1404-2029